

200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΤΟΥ

* * *

Κωστής Κοκκινόφτας

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΥΡΗΝΕΙΑΣ (1816-1821) ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΣ

Καταγωγή και άνοδος στον επισκοπικό θρόνο Λαμπούσης (1811)

Σύμφωνα με την τοπική παράδοση ο Λαυρέντιος καταγόταν από το χωριό της περιοχής Μαραθάσας Καλοπαναγιώτης¹, στο οποίο σώζεται μέχρι τις μέρες μας η οικογενειακή του κατοικία. Αυτή είναι γνωστή ως «τα σπίθκια της Χατζηφανούς» και αποτελείται από μεγάλο δίσωρο, ισόγεια και ανώγεια δωμάτια, κελάρι και άλλους βοηθητικούς χώρους. Λόγω δε της μεγάλης αρχιτεκτονικής και ιστορικής της αξίας ανακαινίστηκε από το Κοινοτικό Συμβούλιο Καλοπαναγιώτη, μεταξύ των ετών 2005-2007, και σήμερα στεγάζει το Πολιτιστικό Κέντρο «Άγιος Ιωάννης Λαμπαδιστής», όπου συμπεριλαμβάνεται επίσης μικρή αίθουσα-μουσείο, αφιερωμένο στον Λαυρέντιο².

Όπως αναφέρεται σε οθωμανικό έγγραφο, ημερομηνίας 22 Αυγούστου 1822, με το οποίο οι Οθωμανικές Αρχές της Κωνσταντινούπολης επικύρωσαν την άνοδο του διαδόχου του, Δαμασκηνού, στον μητροπολιτικό θρόνο Κυρηνείας, ο πατέρας του Λαυρεντίου ήταν ιερέας και ονομαζόταν παπα-Γιάννης³. Από την προφορική παράδοση γνωρίζουμε ότι είχε το διακόνημα του Σακελλάριου, το οποίο σχετίζεται με την άσκηση εποπτικών καθηκόντων στις

1. Βλ. Κλεόβουλου Μυριανθόπουλου, *Η συμβολή της Μαραθάσης εις την Εκκλησίαν*, Λεμεσός 1949, σ. 85, όπου παρατίθεται η μαρτυρία της Μαρίτσας Γ. Παπαδοπούλου από τα Καμινάρια, με βάση διηγήσεις της γιαγιάς της Χατζηφανούς, η οποία καταγόταν από τον Καλοπαναγιώτη και ήταν στενή συγγένισσα του Λαυρεντίου.

2. Μητροπολίτη Μόρφου Νεόφυτου, *Ο Εθνομάρτυρας Μητροπολίτης Κυρηνείας Λαυρέντιος (1750-1821)*, Λευκωσία 2009, σ. 9.

3. Αντώνη Ιντιάνου, «Δαμασκηνός Α΄ Αρχιεπίσκοπος Κύπρου και πρόεδρος Μητροπολίτης Κιτίου», *Κυπριακαί Σπουδαί* 24 (1960) 82· Παύλου Χιδίρογλου, «Κατάλογος των εν τω αρχείω του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών οθωμανικών εγγράφων», *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 5 (1972) 285.

Μονές της μητροπολιτικής περιφέρειας Κυρηναίας, όπως για παράδειγμα στη γειτονική στη γενέτειρά του Μονή του Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή, ίσως και σε άλλες⁴.

Για την παιδική και νεανική ζωή του Λαυρεντίου δεν έχουν σωθεί σχετικές πληροφορίες. Η πρώτη μαρτυρία, που έχουμε υπόψη γι' αυτόν, προέρχεται από το υπόμνημα εκλογής του, τον Μάιο του 1811, ως Επισκόπου Λαμπούσης⁵. Όπως αναφέρεται, η εκλογή έγινε ύστερα από προτροπή και άδεια του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού (1810-1821) και με τη συναίνεση του εκκλησιαστικού πληρώματος της μητροπολιτικής περιφέρειας Κυρηναίας. Πραγματοποιήθηκε δε στον καθεδρικό ναό του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στη Λευκωσία από τους Μητροπολίτες Κιτίου (1810-1821) Μελέτιο και Κυρηναίας (1791-1816) Ευγένιο, καθώς και τον Επίσκοπο Τριμυθούτσος (1802-1825) Σπυρίδωνα, οι οποίοι υπέγραψαν και το υπόμνημα εκλογής. Σε αυτό αναφέρεται επίσης, ότι εξελέγη στο αξίωμα του Επισκόπου, επειδή ο Μητροπολίτης Κυρηναίας ήταν μεγάλης ηλικίας και είχε ανάγκη βοηθού, που θα περιερχόταν την επαρχία του και θα εκτελούσε κανονικά αρχιερατικά καθήκοντα, δηλαδή θα χειροτονούσε τους νέους ιερείς και διακόνους, και θα ευλογούσε και θα αγίαζε τους πιστούς. Προστίθεται ακόμη, ότι όφειλε να υποτάσσεται στον Μητροπολίτη Ευγένιο και να ενεργεί πάντοτε με τη συγκατάθεσή του.

Είναι αξιοσημείωτο ότι στο υπόμνημα εκλογής δεν γίνεται λόγος για ύπαρξη άλλου υποψηφίου και αφήνονται κενά στα σημεία, όπου συνηθιζόταν να αναγράφονται τα ονόματά τους. Ο λόγος είναι προφανής και οφείλεται στο γεγονός ότι ο Λαυρέντιος ήταν ο μόνος

4. «Ὁ ἐν Πέτρῳ Μιχαήλ Γεωργῆ Καλλούρης, ὑπὲρ τὰ 110 ἔτη γεγονώς... βεβαιοῖ μετὰ τοῦ ὑπερεκατοντούτιδος Οἰκονόμου Πεδουᾶ, ὅτι ὁ ἀπηγχονισθεὶς Μητροπολίτης Κυρηναίας Λαυρέντιος κατάγεται ἐκ Καλοπαναγιώτη καὶ εἶναι υἱὸς Σακελλαρίου». Βλ. «Ζώσαι αναμνήσεις», *Κυπριακὸς Φύλαξ*, 19.9.1909. Επίσης βλ. Κωνσταντίνου Χριστοφίδη (επιμ.), *Πανηγυρικὸν Λεύκωμα ἐπὶ τῇ τελετῇ τῶν ἀποκαλυπτηρίων τῆς προτομῆς τοῦ Ἐθνομάρτυρος Κυπριανοῦ ἐν τῇ γενετείρᾳ αὐτοῦ Στροβόλῳ*, Ερασιτεχνικὸς Ὁμιλὸς Στροβόλου ὁ «Αἰσχύλος», Λευκωσία 1929, σ. 120.

5. Πρόκειται για νεότερη ονομασία της αρχαίας πόλης της Λαπήθου, η οποία επιζεί ως τοπωνύμιο της περιοχής, όπου σήμερα είναι κτισμένη η Μονή της Αχειροποιήτου. Περισσότερα βλ. Καλλιόπης Χαρμαντά, «Λάπηθος - Λάμπουσα - Καραβάς», στον τόμο: Ανδρέα Στυλιανού - Καλλιόπης Χαρμαντά (επιμ.), *Καραβάς*, Λευκωσία 1969, σ. 1-44.

υποψήφιος, αφού φαίνεται ότι η άνοδός του στον επισκοπικό θρόνο είχε προαποφασιστεί, κατά πάσα πιθανότητα ύστερα από εισήγηση του οικείου Μητροπολίτη Ευγενίου⁶. Ας σημειωθεί ότι η Εκκλησία της Κύπρου είχε χρησιμοποιήσει την εποχή αυτή άλλες δύο φορές τον θεσμό του Χωρεπισκόπου, ώστε να έχει βοήθεια ο γηραιός Αρχιεπίσκοπος Χρύσανθος (1767-1810) στην επιτέλεση των καθηκόντων του. Η πρώτη ήταν το 1791, οπότε εξελέγη στον επισκοπικό θρόνο Ταμασέων (1791-1797) ο μετέπειτα Μητροπολίτης Κιτίου (1797-1810) Χρύσανθος, και η δεύτερη, το 1802, με την εκλογή του προαναφερθέντος Σπυριδώνος ως Επισκόπου Τριμυθούντος⁷.

Ο Λαυρέντιος, καθόλο το διάστημα της αρχιερατείας του εγκαταβίωνε στην έδρα της Μητρόπολης Κυρηνείας, που τότε βρισκόταν στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονα Μύρτου. Προηγουμένως, από ό,τι έχουμε υπόψη, έδρα της Μητρόπολης ήταν αρχικά η Μονή του Αγίου Μάμα στη Μόρφου και ακολούθως η Μονή της Σκουριώτισσας στα Κατύδατα⁸, πιθανότατα από το έτος 1716, όταν ο Μητροπολίτης Μακάριος (1707-1718) ανοικοδόμησε

6. Το υπόμνημα εκλογής του Λαυρεντίου σε Επίσκοπο Λαμπούσης σώζεται στο Αρχείο Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, *Κώδιξ Α'*, σ. 162, από όπου δημοσιεύεται στη συνέχεια του ανά χειράς τόμου. Βλ. *Τα Έγγραφα* 6. Πρωτοδημοσιεύτηκε, με πολλές παραναγνώσεις, από τον Κώστα Μυριανθέα, *Μελέται*, Λευκωσία 1991, σ. 420.

7. Βλ. Λοΐζου Φιλίππου, *Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας*, Λευκωσία 1975, σ. 126-127, 131· Ανδρέα Μιτσίδη, «Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας», στον τόμο: Θεόδωρου Παπαδόπουλλου (επιμ.), *Ιστορία της Κύπρου*, τ. ΣΤ', *Τουρκοκρατία. Οθωμανική κατάκτηση. Απόπειραι χειραφετήσεως. Δίκαιον - Οικονομία. Παιδεία - Γράμματα. Εκκλησία*, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία 2011, σ. 663-664, 670-671, όπου επεξηγούνται οι λόγοι της ανάδειξης των ανωτέρω Αρχιερέων στον επισκοπικό θρόνο.

8. Βλ. Ανδρέα Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βασιλείου Γρηγόροβιτς Βάρσκυ - Πλάκα - Άλποβ άλλως Βασιλείου Μοσκοβορρόσσου Κιεβοπολίτου εν Κύπρω», *Κυπριακαί Σπουδαί* 21 (1957) 56-57 (η μαρτυρία, το έτος 1735, του Ρώσου μοναχού για τις Μονές του Αγίου Μάμα και της Σκουριώτισσας)· Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Β', Λευκωσία 1994, σ. 147 (η μαρτυρία, το έτος 1738, του Άγγλου περιηγητή Ρίτσαρντ Πόκοκ (Richard Pococke) για τη Μονή της Σκουριώτισσας).

το μοναστηριακό της συγκρότημα⁹. Αργότερα, όμως, ο Μητροπολίτης Χρύσανθος ο Πρωτοψάλτης (1763-1773) πραγματοποίησε σημαντικά ανακαινιστικά έργα στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονα, οπότε τα μέχρι τότε ισόγεια μοναστηριακά κελλιά έδωσαν τη θέση τους σε διάφορο οικοδόμημα με συνεχόμενες τοξοστοιχίες και στους δύο ορόφους. Ο Χρύσανθος μερίμνησε επίσης για την αγιογράφηση της εφέστιας εικόνας του Αγίου Παντελεήμονα, το 1770, στην οποία απεικονίζεται και ο ίδιος γονυπετής, καθώς και για την κατασκευή δεσποτικού θρόνου, το 1772¹⁰, γεγονός που υποδηλώνει ότι ίσως τότε η Μονή να κατέστη έδρα της Μητρόπολης.

Η παράδοση της Αδελφότητας, ωστόσο, που κατεγράφη ένα αιώνα αργότερα, υποστηρίζει ότι η Μητρόπολη στεγάστηκε στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονα στα τέλη του 18ου - αρχές του 19ου αιώνα, με πρωτοβουλία του προαναφερθέντος Μητροπολίτη Ευγενίου, ο οποίος δαπάνησε μέρος από την τεράστια περιουσία του για την ανακαίνισή της¹¹. Όπως αναφέρεται σχετικά, η Μητρόπολη καταλάμβανε τη βόρεια και τη δυτική πλευρά των μοναστηριακών κτηρίων, όπου υπήρχαν το συνοδικό και τα δωμάτια του Μητροπολίτη και των αξιωματούχων κληρικών της¹². Πολύ αργότερα, κατά τη διάρκεια των πρώτων δεκαετιών της Αγγλοκρατίας, άρχισε να συζητείται η μεταφορά της στην πόλη της Κερύνειας, όπου έδρευαν οι πολιτικές Αρχές. Έγιναν τότε και οι σχετικές προεργασίες από

9. Για τον Κυρηναίος Μακάριο βλ. Αθανάσιου Παπαγεωργίου, «Σκουριώτισσας Παναγίας μοναστήρι», *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 12ος, Λευκωσία 1990, σ. 234· Α. Μιτσίδη, «Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας», *ό.π.*, σ. 612-613.

10. Αθανάσιου Παπαδόπουλου, *Το Μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονα της Μύρτου*, Μύρτου 1973, σ. 38-39 (πολυγραφημένη έκδοση).

11. «Τήν μονήν ταύτην ἄσημον πρό αἰῶνος οὖσαν ἐμεγάλυνεν ὁ κατά τὰς ἀρχάς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος μητροπολίτης Εὐγένιος Τέπρελης, ὅστις, πλουσιώτατος ὢν, ἀφιέρωσεν ἅπασαν τήν περιουσίαν εἰς τήν μονήν, ἥτις ἔκτοτε κατέστη περίψυτος ἀνά τήν νῆσον». Βλ. Γεώργιου Φραγκοῦδη, *Κύπρις. Ἡ Κύπρος τῆς σήμερον. Ἱστορία τῆς Κύπρου ἀπό των μυθολογικῶν χρόνων μέχρι σήμερον. Τοπογραφία Κύπρου ἢ περιήγησις ἀνά τὴν Νήσον*, Αθήνα 1890, σ. 452.

12. Αθ. Παπαδόπουλου, *Το Μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονα της Μύρτου*, *ό.π.*, σ. 3.

τον Μητροπολίτη Κύριλλο (1895-1916)¹³, που υλοποιήθηκαν από τον διάδοχό του, Μακάριο Μυριανθέα (1917-1947), το 1917, ο οποίος στα χρόνια που ακολούθησαν έκτισε επιβλητικό μητροπολιτικό μέγαρο¹⁴.

Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ισπανού περιηγητή Αλή Μπέη ελ Αμπασσί (Ali Bey el Abbassi), ο Μητροπολίτης Ευγένιος, λόγω ασθενείας, διέμενε, το 1806, στη Λευκωσία, πιθανότατα στο κατάλυμα, που είχε η Μητρόπολη για τις ανάγκες της στην κυπριακή πρωτεύουσα¹⁵. Ο Λαυρέντιος, όμως, ύστερα από την εκλογή του σε Επίσκοπο εγκαταστάθηκε στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονα, όπως έμμεσα μαρτυρείται από την τοπική παράδοση των κατοίκων της Μύρτου. Σύμφωνα με όσα αναφέρονται, κατά τη διαμονή του στη Μονή συνήθιζε να πραγματοποιεί απογευματινό περίπατο μέχρι το παρακείμενο μικρό δάσος, στον δρόμο προς τον Κορμακίτη, όπου καθόταν και ξεκουραζόταν κάτω από τον λεγόμενο «Πεύκο του Λαμπούση». Σταδιακά δε η ονομασία αυτή επικράτησε και για τη γύρω περιοχή, με αποτέλεσμα η ευρεία χρήση της από τους κατοίκους να συντείνει, ώστε να καταγραφεί ως τοπωνύμιο της κοινότητας¹⁶.

Από την ίδια περίοδο, που ο Λαυρέντιος υπηρέτησε στον επισκοπικό θρόνο Λαμπούσης, διατηρήθηκε μέχρι και τα νεότερα χρόνια ανάμνηση από τις επισκέψεις στη γενέτειρά του, για την εντύπωση που προκαλούσε από το ωραίο παρουσιαστικό και την επιβλητική του εμφάνιση. Γι' αυτό και οι μητέρες συνήθιζαν να αποκαλούν χαϊδευτικά τα

13. Πολύβιου Πολυβίου, *Μύρτου... γη που αγαπώ*, Λευκωσία 2014, σ. 79. Η αναφορά, που γίνεται από μερικούς συγγραφείς για μετακίνηση της έδρας της Μητρόπολης στην Κερύνεια από τον Μητροπολίτη Κύριλλο, δεν ανταποκρίνεται προς την πραγματικότητα.

14. Χριστόδουλου Παχουλίδη, *Μητροπολιτική επαρχία Κερύνειας, η δική μας γη*, Λευκωσία 2001, σ. 41, 90.

15. Α. Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Γ', ό.π., σ. 1027. Όπως έγινε λόγος στο κεφάλαιο «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1810-1821)», στη σελ. 28, το πραγματικό όνομα του ανωτέρω περιηγητή ήταν ντον Ντομίνκο Μπαδία-υ-Λεϊμπλίχ (don Domingo Badia-y-Leyblich), αλλά χρησιμοποιούσε το ψευδώνυμο Αλή Μπέη ελ Αμπασσί κατά τα ταξίδια του στην Ανατολή.

16. Menelaos Christodoulou - Konstantinos Konstantinidis, *A complete Gazetteer of Cyprus*, v. I, Nicosia 1987, σ. 1552. Επίσης βλ. Π. Πολυβίου, *Μύρτου... γη που αγαπώ*, ό.π., σ. 77-78.

παιδιά τους με το όνομα «Λαμπούσης» και εύχονταν να μοιάσουν στον συγχωριανό τους κληρικό, ο οποίος είχε αξιωθεί να ανέλθει στην εκκλησιαστική ιεραρχία και να εκλεγεί σε επισκοπικό θρόνο¹⁷.

Η απουσία αναφορών για τη ζωή του Κύπριου Επισκόπου την περίοδο αυτή αναπληρώνονται από διάφορες έμμεσες πληροφορίες, που αντλούνται από δευτερογενείς πηγές. Για παράδειγμα σε επιγραφή εικόνας της Θεοτόκου στο καθολικό της Μονής της Αχειροποιήτου, η οποία επιχρυσώθηκε το 1814, αναφέρεται ως «μουσικότατος», ήταν δηλαδή πολύ καλός γνώστης της βυζαντινής μουσικής: «Ἐχρυσοκοσμήθη ἡ παροῦσα εἰκὼν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ πανιερωτάτου Ἁγίου Κυρηναίας κυρίου Εὐγενίου καὶ Λαυρεντίου μουσικοτάτου ἐπισκόπου Λαμπούσης καὶ ἐπιστατοῦντος τῆς μονῆς ταύτης καθηγουμένου Μελετίου καὶ μνήσθητι Δέσποινα καὶ πάντων τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν τῶν κατοικούντων ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ. ΑΩΙΔ»¹⁸. Είναι άγνωστο, όμως, αν διδάχθηκε συστηματικά τη βυζαντινή μουσική και πού, και μόνο υποθέσεις μπορούν να γίνουν, όπως για παράδειγμα ότι μαθήτευσε κοντά στους Μοναχούς της γειτονικής στη γενέτειρά του Μονής του Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή.

Επίσης, σε άλλη επιγραφή σε εικόνα στον άμβωνα του καθολικού της Μονής της Αχειροποιήτου, ο οποίος κατασκευάστηκε όταν ο Λαυρέντιος υπηρετούσε ως Μητροπολίτης Κυρηναίας, αποκαλείται «λογιώτατος», ένδειξη ότι ήταν αρκούντως μορφωμένος για την εποχή: «Ἐπὶ Ἀρχιθύτου Κυρίου Λαυρεντίου Λογιωτάτου Ἁγίου Κυρηναίας καὶ ἐπιστατοῦντος τῆς μονῆς τῆς ἐνθάδε καθηγουμένου κυρίου Μελετίου δι' ἐξόδων γέγονεν ὁ παρὼν ἄμβων γλυπτουργηθεὶς τε σὺν τῇ χρυσογραφίᾳ. 1819»¹⁹. Δεν είναι, όμως, γνωστές

17. Κλ. Μυριανθόπουλου, *Η συμβολή της Μαραθάσης εις την Εκκλησίαν*, ό.π., σ. 85.

18. Καλλιόπης Χαρμαντά, «Χατζηνικόλας Λαυρεντίου Πρωτοσυγκέλλου», *Κυπριακαὶ Σπουδαί* 35 (1971) 58· Της ίδιας (Καλλιόπης Πρωτοπαπά), «Επιγραφές σε εικόνες εκκλησιών της περιοχής Καραβά - Λαπήθου», *Κυπριακαὶ Σπουδαί* 64-65 (2003) 446. Ο Κ. Μυριανθέας, *Μελέται*, ό.π., σ. 452, δημοσίευσε την επιγραφή, αναφέροντας, λανθασμένα, ως χρονολογία χρυσοκόσμησης της εικόνας το έτος 1811, που υιοθετήθηκε στη συνέχεια και από άλλους συγγραφείς.

19. Κ. Χαρμαντά, «Χατζηνικόλας Λαυρεντίου Πρωτοσυγκέλλου», ό.π., σ. 58.

οποιοσδήποτε σχετικές πληροφορίες, όπως αν φοίτησε στην Ελληνική Σχολή Λευκωσίας ή σε κάποια από τις μοναστηριακές Σχολές της εποχής.

Το όνομα του Λαυρεντίου αναφέρεται επίσης στην τοιχογραφία του Ακαθίστου Ύμνου στον ναό της Παναγίας της Θεοσκεπάστης στον Καλοπαναγιώτη, που αγιογραφήθηκε το έτος 1816, πιθανότατα σε ανάμνηση της εκλογής του στον μητροπολιτικό θρόνο Κυρηνείας: «Γέγονε ἡ παροῦσα ἐπὶ τῷ καιρῷ τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Λαυρεντίου. 1816»²⁰. Εντοπίζεται ακόμη στην εικόνα του Σωτήρος Χριστού, του έτους 1818, η οποία φυλασσόταν στην εκκλησία του Αγίου Αμβροσίου στο ομώνυμο χωριό της επαρχίας Κερύνειας: «Ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ἐπὶ Ἀρχιερέως κυρίου Λαυρεντίου, αωιή»²¹.

Ας σημειωθεί επίσης, ότι η αναφορά που γίνεται για ανακαίνιση του ναού της Χρυσοπολίτισσας στην Κερύνεια από τον Λαυρέντιο, είτε το 1783, είτε το 1813, όταν ήταν Επίσκοπος Λαμπούσης, δεν ανταποκρίνεται προς την πραγματικότητα²². Σύμφωνα με σχετική επιγραφή η ανακαίνιση αυτή πραγματοποιήθηκε το 1783 από τον Μητροπολίτη Κυρηνείας (1773-1791) Σωφρόνιο, και όχι τον Λαυρέντιο²³.

Εκλογή στον μητροπολιτικό θρόνο Κυρηνείας και μαρτυρικός θάνατος

Πέντε χρόνια μετά την εκλογή του ως Επισκόπου Λαμπούσης, ο Λαυρέντιος εξελέγη, τον Αύγουστο του 1816, στον μητροπολιτικό θρόνο Κυρηνείας, στη θέση του αποβιώσαντος Μητροπολίτη Ευγενίου. Το υπόμνημα της εκλογής του υπογράφηκε από τους Μητροπολίτες Πάφου Χρύσανθο και Κιτίου Μελέτιο, καθώς και τον Επίσκοπο Τριμυθούντος Σπυρίδωνα, οι οποίοι υπέγραψαν και το υπόμνημα εκλογής του σε Επίσκοπο Λαμπούσης, το 1811. Είναι

20. Μόρφου Νεοφύτου, *Ο Εθνομάρτυρας Μητροπολίτης Κυρηνείας Λαυρέντιος (1750-1821)*, ό.π., σ. 26.

21. Κωνσταντίνου Γιαγκουλλή, «Άγιος Αμβρόσιος. Ιστορικά - Τοπωνυμικά», *Χρονικά της Λαπήθου* I,ii (1970) 123.

22. Αρχιεπισκόπου Αθηνών Χρυσόστομου Παπαδόπουλου, *Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, Αθήνα 1929, σ. 97 (όπου αναφέρεται ότι η ανακαίνιση έγινε από τον Λαυρέντιο, το 1783)· Α. Μιτσίδη, «Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας», ό.π., σ. 807 (ότι έγινε το 1813).

23. Ρήνας Κατσελλή, *Κερύνια. Ιστορική, Λαογραφική Έρευνα*, Λευκωσία 1973, σ. 73.

αξιοσημείωτο ότι, όπως ούτε και στο προηγούμενο υπόμνημα, ούτε κατά παρόμοιο τρόπο ούτε και σε αυτό της ανάδειξης του στον μητροπολιτικό θρόνο Κυρηναίας καταγράφονται άλλοι υποψήφιοι. Το γεγονός αυτό φανερώνει ότι ο εκλεγείς Μητροπολίτης ήταν καθολικώς αποδεκτός από την Ιεραρχία της Εκκλησίας της Κύπρου και ότι εθεωρείτο φυσιολογική η προαγωγή του από την Επισκοπή Λαμπούσης στη Μητρόπολη Κυρηναίας. Στο υπόμνημα σημειώνεται επίσης, ότι κατά την εκλογή ήταν παρόντες οι κληρικοί της πόλης της Λευκωσίας, ενώ η όλη διαδικασία είχε γνωστοποιηθεί και στους κατοίκους της μητροπολιτικής του περιφέρειας. Παρατηρείται δε το αξιοπερίεργο ότι το όνομα του Πάφου Χρυσάνθου, παρά το γεγονός ότι υπογράφει το υπόμνημα εκλογής, αυτό να απουσιάζει, ίσως εκ παραδρομής, από το κυρίως κείμενο²⁴.

Ο Λαυρέντιος συνέχισε το ανακαινιστικό έργο του προκατόχου του στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονα και μερίμνησε για την επίλυση του μεγάλου προβλήματος της ύδρευσης όσων εγκαταβίωναν σε αυτήν, καθώς και το σχετικό της άρδευσης των κήπων της. Για τον λόγο αυτό σχεδίασε ένα σύστημα φρεατίων, συνδεδεμένο με λιθόκτιστο υδραγωγείο για τη μεταφορά νερού στη Μονή, που διοχετευόταν αφενός σε τρεις δεξαμενές, για να χρησιμοποιείται για άρδευση, και αφετέρου σε εξάγωνη θολωτή υδραποθήκη (στέρνα), για ύδρευση. Από το όλο έργο, που ολοκληρώθηκε το έτος 1818, ευεργετήθηκαν επίσης οι κάτοικοι της παρακείμενης κοινότητας της Μύρτου²⁵.

Στις τρεις πλευρές της υδραποθήκης ο Λαυρέντιος εντοίχισε μαρμάρινες πλάκες με έμμετρες επιγραφές, τις οποίες, πιθανότατα, στιχούργησε ο ίδιος. Οι επιγραφές αυτές έχουν σήμερα καταστραφεί από τα τουρκικά στρατεύματα εισβολής, που είχαν μετατρέψει για μεγάλο χρονικό διάστημα τη Μονή του Αγίου Παντελεήμονα σε στρατόπεδο, ύστερα από την κατάληψη της περιοχής, το 1974. Η πρώτη από αυτές ιστορούσε τα σχετικά με τη μεταφορά του νερού, ότι δηλαδή το έργο πραγματοποιήθηκε το 1818, ύστερα από πολλούς κόπους του Μητροπολίτη Λαυρεντίου:

24. Το υπόμνημα εκλογής του Λαυρεντίου σε Μητροπολίτη Κυρηναίας επίσης δημοσίευσε, με πολλές παραναγνώσεις, ο Κ. Μυριανθέας, *Μελέται*, ό.π., σ. 423. Σώζεται στο Αρχείο Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, *Κώδιξ Α'*, σ. 155, από όπου δημοσιεύεται στη συνέχεια του ανά χειράς τόμου. Βλ. *Τα Έγγραφα* 7.

25. Π. Πολυβίου, *Μύρτου... γη που αγαπώ*, ό.π., σ. 65.

«ΕΝ ΧΙΛΙΟΣΤΩ_Ι ΕΤΕΙ ΚΑΙ ΟΚΤΑΚΟΣΙΩ_Ι / ΔΕΚΑΤ' ΟΓΔΩΩ_Ι ΕΝ ΜΗΝ_Ι ΙΟΥΝΙΩ_Ι / ΗΧΘΗ ΕΝΘΑΔΕ ΤΟ ΓΛΥΚΥΡΡΟΟΝ ΥΔΩΡ / ΔΑΠΑΝΗ_Ι ΜΟΧΘΩ_Ι ΠΛΕΙΣΤΗ_Ι ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ_Ι / ΤΟΥ ΘΡΟΝΟΥ ΔΙΕΠΟΝΤΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ / ΚΥΡΗΝΕΙΑΣ ΚΥΡΙΟΥ ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΥ. / ΕΙΣ ΧΡΕΙΑΝ ΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΙΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ».

Η δεύτερη επιγραφή, η οποία βρισκόταν στο μέσο των άλλων δύο, παρουσίαζε το νερό να μιλά και να αναφέρει ότι βρισκόταν μέχρι τότε κρυμμένο στη γη, από όπου εξήχθη ύστερα από έργα, που έγιναν με δαπάνες του Λαυρεντίου, για να δροσίξει τους διψασμένους. Προσέθετε επίσης και την παράκληση να εύχονται όσοι το χρησιμοποιούν υπέρ μακροζωίας αυτού που μερίμνησε για τη μεταφορά του και να αξιωθεί της Ουρανίου Βασιλείας:

«ΗΜΗΝ ΕΝ ΜΥΧΟΙΣ ΓΗΣ ΠΡΩΗΝ ΚΕΚΡΥΜΕΝΟΝ / ΝΥΝ Δ' ΗΧΘΗΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΔΑΠΑΝΑΙΣΙ ΠΛΟΥΣΙΑΙΣ, / ΠΑΡ' ΑΡΧΙΘΥΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΥ / ΔΡΟΣΙΖΟΝ ΠΑΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΚΕΚΜΗΚΟΤΑΣ / ΔΙΨΕΙ. ΟΘΕΝ ΟΙ ΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ / ΤΑΥΤΗΣ ΕΥΧΕΣΘΕ ΤΩ_Ι ΡΗΘΕΝΤΙ ΜΑΚΡΟΖΩΙΑΝ / ΘΕΟΘΕΝ ΛΑΒΕΙΝ ΚΑΙ ΑΝΩ ΒΑΣΙΛΕΙΑΝ».

Η τελευταία, από τα αριστερά προς τα δεξιά, επιγραφή αναφερόταν και πάλι στον Κύπριο Μητροπολίτη, ο οποίος κοπίασε για την υλοποίηση του έργου, προς δόξα Θεού και για να ξεδιψούν οι προσερχόμενοι. Επαναλάμβανε δε την παράκληση, σε όσους έκαναν χρήση του νερού, να εύχονται γι' αυτόν μακροζωία και να αξιωθεί της Ουρανίου Βασιλείας:

«ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΣ, ΑΡΧΙΘΥΤΗΣ ΚΥΡΗΝΕΙΑΣ, / ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΧΑΡΙΝ ΤΩΝ ΔΙΨΩΝΤΩΝ. / ΕΚ ΠΛΕΘΡΩΝ ΓΗΣ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΣΗΞΕΝ ΕΝΤΑΥΘΑ, / ΑΦΕΙΔΕΣΙ ΔΑΠΑΝΑΙΣ ΔΡΟΣΕΡΟΝ ΥΔΩΡ, / ΔΡΟΣΙΖΟΝ ΚΕΚΜΗΚΟΤΑΣ ΚΑΙ ΔΙΨΑΛΕΟΥΣ, / ΕΞ ΟΥ ΠΙΝΟΝΤΕΣ ΜΝΕΙΑΝ ΕΧΕΤΕ ΤΟΥΔΕ, / ΚΑΙ ΕΥΧΕΣΘΕ ΑΥΤΩ_Ι ΓΗΡΑΣ ΒΑΘΥ, ΠΑΝΤΑΣ / ΛΑΧΕΙΝ Δ' ΕΠΕΙΤΑ ΧΩΡΩΝ ΟΥΡΙΑΝΙΟΝΩΝ»²⁶.

Ο Λαυρέντιος υπηρέτησε στον μητροπολιτικό θρόνο Κυρηνείας μέχρι την 9η Ιουλίου 1821, οπότε καρατομήθηκε από τους Τούρκους κατακτητές κατά τις μαζικές σφαγές των

26. Ιεροδιάκονου Κλήμη Φαρίδη, «Ιστορικά Επιγραφαί», *Απόστολος Βαρνάβας* 4 (1932) 376-377. Το ανωτέρω κείμενο αναδημοσιεύτηκε από τον Κ. Μυριανθέα, *Μελέται*, ό.π., σ. 449-451.

Αρχιερέων, των αξιωματούχων κληρικών της Εκκλησίας της Κύπρου και των προκρίτων²⁷. Τότε λεηλατήθηκε και η Μονή του Αγίου Παντελεήμονα από τον διοικητή του νησιού Κιουτσούκ Μεχμέτ, οι άνθρωποι του οποίου φόρτωσαν σε τέσσερις καμήλες και μετέφεραν στη Λευκωσία τα πολύτιμα ιερά σκεύη, τον μεγάλο αργυρό πολυέλαιο και τα χρυσά νομίσματα, που είχε κληροδοτήσει σε αυτήν ο Μητροπολίτης Ευγένιος²⁸. Σύμφωνα με τον Γάλλο ιστορικό Φρανσουά Πουκεβίλλ (François Rouqueville), σε βιβλίο του για την ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης που κυκλοφόρησε το 1824, κατά την επιδρομή τους στη Μονή οι Τούρκοι επέσπευξαν και χαλίνωσαν τους Μοναχούς, οι περισσότεροι από τους οποίους βρήκαν μαρτυρικό θάνατο²⁹.

Όπως έγινε λόγος σε άλλο κεφάλαιο του ανά χείρας τόμου, η σορός του Λαυρεντίου τάφηκε, μαζί με αυτές των υπόλοιπων Αρχιερέων και ορισμένων κληρικών και λαϊκών, στον περίβολο του ναού της Φανερωμένης. Σήμερα τα οστά του, καθώς και αυτά όσων άλλων εκτελεσθέντων εντοπίστηκαν να είναι θαμμένα εκεί, βρίσκονται σε κρύπτη στον υπόγειο χώρο του Μουσουλίου, που ανηγέρθη προς τιμή τους στα ανατολικά του ναού, το 1930³⁰. Σύμφωνα με την παράδοση, ο Κύπριος Μητροπολίτης, πριν να μεταβεί στη Λευκωσία, όπου είχε προσκληθεί μαζί με τους υπόλοιπους Αρχιερείς από τον Κιουτσούκ Μεχμέτ, δήθεν για να εκφράσουν τις ευχαριστίες τους προς τον Σουλτάνο, διαισθανόμενος το επικείμενο τέλος, επισκέφθηκε τη γενέτειρά του και αποχαιρέτησε τους συγγενείς του. Έκρυσε τότε σε συγγενικό του σπίτι κομπόδεμα με τις οικονομίες του, το οποίο, όπως αναφέρεται, βρέθηκε αργότερα από τους οικοδόμους, οι οποίοι εργάζονταν για την ανακαίνισή του³¹.

27. Για το ζήτημα αυτό βλ. τα όσα αναφέρονται στη μελέτη «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1810-1821) Κυπριανός», στις σελ. 82-88.

28. Γ. Φραγκούδη, *Κύπρις. Η Κύπρος της σήμερα. Ιστορία της Κύπρου από των μυθολογικών χρόνων μέχρι σήμερα. Τοπογραφία Κύπρου ή περιήγησις ανά την Νήσον*, ό.π., σ. 452.

29. F.C.H.L. Rouqueville, *Histoire de la régénération de la Grèce, comprenant le précis des évènements depuis 1740 jusqu'en 1824*, v. 4, Paris 1824, σ. 181. Τα σχετικά βλ. επίσης στην ελληνική μετάφραση του έργου: F.C.H.L. Rouqueville, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως, ήτοι η Αναγέννησις της Ελλάδος*, τ. Δ', Αθήνα 1891, σ. 112.

30. Βλ. στη μελέτη «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1810-1821) Κυπριανός», στις σελ. 87-88.

31. Κλ. Μυριανθόπουλου, *Η συμβολή της Μαραθάσης εις την Εκκλησίαν*, ό.π., σ. 86.

Από τα προσωπικά του αντικείμενα διαφυλάχθηκε στη Βιβλιοθήκη της Μονής Μαχαιρά ένα έντυπο βιβλίο του Αρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Θεοφυλάκτου με την ερμηνεία στα τέσσερα Ευαγγέλια, το οποίο εκδόθηκε στη Βενετία, το 1788. Φέρει τη σημείωση: «Τό Παρόν βιβλίον Θεοφύλακτος υπάρχει καμου̃ Λαυρεντίου Ἀρχιερέως αωιε Ἰουλίου ζ'»³² και, σύμφωνα με συνοδευτικό σημείωμα, είχε αργότερα περιέλθει στην κυριότητα του Αρχιμανδρίτη Κιτίου Μακάριου Μαχαιριώτη (1885-1941). Επίσης στον Λαυρέντιο ανήκε ένα χειρόγραφο Θεοτοκάριο του 18ου αιώνα, έργο του προαναφερθέντος προκατόχου του, Μητροπολίτη Χρυσάνθου του Πρωτοψάλτη («Χρύσανθος πρωτοψάλτης ὁ γράψας»), που είχε διαφυλαχθεί στον ναό της Ζωοδόχου Πηγής στο χωριό Αμαργέτη. Έφερε δε το ακόλουθο σημείωμα: «Τό παρόν Θεοτοκάριον εἶναι τοῦ πανιερολογιωτάτου Ἁγίου Κυρηναίας κυρίου κυρίου Λαυρεντίου. 1820»³³. Είναι άγνωστο, όμως, πώς βρέθηκε στην Αμαργέτη και ποια είναι η σχέση του Λαυρεντίου με την κοινότητα αυτή.

Ακόμη, από τα προσωπικά του είδη είχε διασωθεί στο σκευοφυλάκιο του καθολικού της Μονής του Αγίου Παντελεήμονα ένας αργυρός δίσκος, στον οποίο τοποθετούσε τα εγκόλπια και την αρχιερατική του μίτρα. Γι' αυτό και ονομαζόταν «ο δίσκος της κορώνας». Έφερε δε την επιγραφή «ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ αωιη'» και χρησιμοποιείτο, στα

32. Ιωάννη Τσικνόπουλλου, *Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή της Υπεραγίας Θεοτόκου του Μαχαιρά*, Λευκωσία 1968, σ. 106, 224. Ο πλήρης τίτλος του βιβλίου αυτού είναι: Θεοφυλάκτου Αρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, *Ερμηνεία εις τα τέσσερα Ιερά Ευαγγέλια. Μεταγλωττισθείσα εις απλήν φράσιν παρά τινος Σοφού, και πεπαιδευμένου ανδρός Αωνόμου. Τα νυν Δεύτερον Τύποις Εκδοθείσα, διά δαπάνης του Τιμιωτάτου και Χρησιμωτάτου Κυρίου Ευσταθίου Μήτζη, και αφιερωθείσα παρ' αυτού τω Υψηλοτάτω και Γαληνοτάτω Πρίγκηπι Κυρίω Κωνσταντίνω Παύλοβιτζ, εκγόνω της Μεγάλης Αυτοκρατορίας πασών των Ρωσσιών Αικατερίνης Β'*, Παρά Αντωνίω τω Βόρτολι, αψηπη, Ενετίησιν 1788.

33. «Η Πάφος και τα χωριά της. Η Αμαργέτη», *Πάφος*, 31.3.1933. Για την ταύτιση του Μητροπολίτη Κυρηναίας Χρυσάνθου με τον Χρύσανθο Πρωτοψάλτη βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Η βυζαντινή μουσική στη Μονή Κύκκου», στον τόμο: Του ιδίου (επιμ.), *Η βυζαντινή μουσική και οι αναστάσιμοι ύμνοι. Πρακτικά Συνεδρίου, Λευκωσία, 6 Μαΐου 2005*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου - Σχολή Βυζαντινής Μουσικής Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 2006, σ. 30-33.

μεταγενέστερα χρόνια, για να τοποθετείται η μίτρα των Αρχιερέων, που τύγγανε να τελέσουν τη θεία λειτουργία στη Μονή³⁴. Σύμφωνα με σχετική μαρτυρία, που επιβεβαιώνει την καταγωγή του από το χωριό Καλοπαναγιώτης, ορισμένοι από τους απογόνους αδελφών του είχαν στην κατοχή τους διάφορα κειμήλιά του, τα οποία, όμως, είναι άγνωστο τι έχουν απογίνει³⁵.

Τον Λαυρέντιο διαδέχθηκε στον μητροπολιτικό θρόνο ο μέχρι τότε Έξαρχος της Μητρόπολης Κυρηνείας Δαμασκηνός, ο οποίος βρισκόταν έγκλειστος στις φυλακές, ως όμηρος της Τουρκικής Διοίκησης³⁶. Στο επικυρωτικό έγγραφο της ανόδου του τελευταίου

34. Ιεροδιάκονου Κλήμη Φαρίδη, «Επί τη επετείω των εθνομαρτύρων Κύπρου. Α΄. Ιστορικών κειμήλιον», *Απόστολος Βαρνάβας* 1 (1929) 546-548. Το κείμενο αυτό επίσης αναδημοσιεύτηκε από τον Κ. Μυριανθέα, *Μελέται*, ό.π., σ. 447-448.

35. Χαράλαμπος Παπαδόπουλλου, «Διά την εξακρίβωσιν της αληθείας», *Απόστολος Βαρνάβας* 3 (1931) 202. Για τον βίο και το έργο του Λαυρεντίου, εκτός από τα κείμενα, στα οποία έγινε λόγος προηγουμένως, δημοσιεύτηκαν επίσης και τα ακόλουθα, κυρίως εγκυκλοπαιδικού ενδιαφέροντος: Ανδρέα Μιτσίδη, «Λαυρέντιος», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 8ος, Αθήνα 1966, σ. 165· Αρχιμανδρίτη Θεόφιλου Σιμόπουλου, *Μάρτυρες και Αγωνισταί Ιεράρχαι της Ελληνικής Εθνεγερσίας, 1821-1829*, τ. Α΄, Αθήνα 1971, σ. 399-400· Α.Π. [= Άντρου Παυλίδη], «Λαυρέντιος επίσκοπος», *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 8ος, Λευκωσία 1988, σ. 303-304· Α. Μιτσίδη, «Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας», ό.π., σ. 703-704.

36. Για τον Δαμασκηνό, ο οποίος υπηρέτησε στη συνέχεια ως Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1824-1827) και ακολούθως ως Πρόεδρος Κιτίου (1837-1846), βλ. Α. Ιντιάνου, «Δαμασκηνός Α΄ Αρχιεπίσκοπος Κύπρου και πρόεδρος Μητροπολίτης Κιτίου», ό.π., σ. 75-91· Α. Φιλίππου, *Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας*, ό.π., σ. 144-146· Ιερομόναχου Σωφρόνιου Μιχαηλίδη, *Ιστορία της κατά Κίτιον Εκκλησίας*, Λάρνακα 1992, σ. 199-205· Α. Μιτσίδη, «Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας», ό.π., σ. 728-737.

στον μητροπολιτικό θρόνο σημειώνεται ότι ο Λαυρέντιος απαγχονίστηκε³⁷ «λόγω τῶν καταθονίων πράξεών του εἰς βάρος τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους»³⁸, δηλαδή ἡ καταδίκη του οφειλόταν ἐπειδὴ συμπεριλήφθηκε ἀνάμεσα σε αὐτοὺς που συνομωτούσαν γιὰ τὴν επικράτηση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Ὡστόσο δὲν ἔχει ἐντοπιστεῖ ἐπαλήθευση τῶν ἀνωτέρω, ὅτι δηλαδή συνδεόταν με τὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ ὅτι εἶχε προβεῖ σε οποιεσδήποτε ἐπαναστατικὲς ἐνέργειες.

Δημοσιεύτηκε στον τόμο: Κωστή Κοκκινόφτα, *Κύπρος καὶ 1821*, Κέντρο Μελετῶν Ἱεράς Μονῆς Κύκκου, Λευκωσία 2021, σ. 149-163.

37. Ὡστόσο, ἡ επικρατοῦσα ἀποψη εἶναι ὅτι ὁ Λαυρέντιος, ὅπως καὶ οἱ Μητροπολίτες Πάφου καὶ Κιτίου, εἶχαν κατατομηθεῖ, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀρχιερεῖς μόνο ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανὸς απαγχονίστηκε. Περισσότερα γιὰ τὸν τρόπο θανάτου τῶν Ἀρχιερέων βλ. τὰ σχετικὰ στὴ μελέτη «Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου (1810-1821) Κυπριανός», στὶς σελ. 107-116.

38. Γιὰ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφικὴ τεκμηρίωση βλ. τὰ σχετικὰ στὴ σημείωση ἀρ. 3.